

**Zijn cijfers motiverend,
of geven cijfers juist een
verhoogd gevoel van
druk?**

Cijfers en motivatie van leerlingen in de gymles

■ Christa Krijgsman

C. Krijgsman is promovenda aan Universiteit Utrecht, afdeling Educatie en Universiteit Gent, afdeling Bewegings- en Sportwetenschappen, en docent LO aan het Sint-Janslyceum te 's-Hertogenbosch. Email: c.a.krijgsman@uu.nl

■ Lars Borghouts

Dr. Lars Borghouts is docent en onderzoeker aan Fontys Sporthogeschool, lectoraat Move to Be. Email: l.borghouts@fontys.nl

■ Jan van Tartwijk

Prof. Dr. Jan van Tartwijk is hoogleraar aan de faculteit Sociale Wetenschappen, afdeling Educatie, Universiteit Utrecht. Email: j.vantartwijk@uu.nl

■ Tim Mainhard

Dr. Tim Mainhard is universitair hoofddocent aan de faculteit Sociale Wetenschappen, afdeling Educatie, Universiteit Utrecht. Email: m.t.mainhard@uu.nl

■ Leen Haerens

Prof. Dr. L. Haerens is hoofddocent aan de faculteit Geneeskunde en Gezondheidswetenschappen, afdeling Bewegings- en Sportwetenschappen. Email: Leen.Haerens@UGent.be

Het schoolvak Lichamelijke Opvoeding (LO) beoogt leerlingen te motiveren voor een actieve leefstijl. Tegelijkertijd worden leerlingen veelal met een cijfer beoordeeld op hun sportieve prestaties. In een promotieproject wordt momenteel onderzocht wat de invloed is van beoordeling bij LO op de motivatie van leerlingen.

Veel vaksecties LO worstelen met de toetsing binnen hun vak. Ze worstelen, omdat in de les LO (of 'de gymles'), leerlingen enorm verschillen qua motorische vaardigheid. Zij worden immers cognitief geselecteerd, en niet op hun sportieve bedrevenheid. In het VO Examenbesluit (art. 35.3) is dan ook opgenomen dat er bij het beoordelen van LO, rekening gehouden moet worden met de mogelijkheden van de

leerling. In de praktijk komt het er vaak op neer dat het cijfer voor motorische vaardigheden wordt gecompenseerd met een zogenaamd 'inzetcijfer' (Borghouts, Slingerland, & Haerens, 2016). Het definiëren en beoordelen van motorische vaardigheden en de 'inzet' van een leerling valt echter niet mee. Het vergt betrouwbare observaties van leerlingen in complexe, realistische situaties zoals een spel basketbal. In praktijk zijn beoordelingen dan ook vaak gebaseerd op observaties zonder beoordelingscriteria, of niet goed gedefinieerde beoordelingscriteria (Borghouts et al., 2016). Naast het aanleren van motorische vaardigheden, is leerlingen motiveren voor een actieve leefstijl ook een belangrijk doel van het vak LO. Maar zijn cijfers motiverend, of geven cijfers juist een verhoogd gevoel van druk tijdens beoordelingslessen? Een interessante vraag, zeker gezien het feit dat prestaties in de les LO vaak erg 'zichtbaar' zijn voor medeleerlingen.

Daarom is het van belang om te weten wat de huidige beoordelingspraktijk bij LO doet met de motivatie van leerlingen voor het vak. Om deze vraag te kunnen beantwoorden, bekijken we eerst wat motivatie is, en welke factoren erop van invloed kunnen zijn.

Leuk, of omdat het moet

Redenerend vanuit de zelf-determinatie theorie (Deci & Ryan, 2000), kunnen leerlingen verschillende motieven hebben om mee te doen met de les LO. Sommigen doen mee omdat ze de activiteit heel erg leuk, interessant of uitdagend vinden (plezier en interesse). Anderen doen mee omdat ze sport en bewegen belangrijk vinden, bijvoorbeeld voor hun gezondheid (persoonlijk belang). Weer anderen voelen druk. Druk die een leerling zichzelf oplegt (bv. je schuldig voelen als je niet zou deelnemen; interne druk). Of druk die door iemand anders wordt opgelegd (bv. het gevoel het 'het goed te moeten doen' omdat een ouder dat verwacht; externe druk). Ook kan een leerling helemaal geen initiatief tonen om deel te nemen (amotivatie). Plezier, interesse en persoonlijk belang zijn de meest optimale vormen van motivatie, omdat ze bepaald zijn door de persoon zelf.

De belangrijkste vraag is waardoor het komt dat een leerling plezier, interesse of persoonlijk belang ervaart. De zelf-determinatie theorie legt uit dat de drie 'psychologische basisbehoeften' hierin een rol spelen: autonomie, verbondenheid en competentie. Om optimale vormen van motivatie te stimuleren, is het belangrijk dat de leerling het gevoel heeft zelf invloed te hebben op zijn eigen gedrag. Dit noemen we ook wel een gevoel van autonomie. Autonomie kan bijvoorbeeld gestimuleerd worden door keuzevrijheid in te bouwen en eigen initiatief te stimuleren. Hiermee krijgt de leerling het gevoel invloed te hebben op wat er gedaan wordt in de les. Ook is het voor leerlingen belangrijk het gevoel te hebben een activiteit te doen met mensen die ze graag mogen; een gevoel van verbonden-

heid. Verbondenheid kan bijvoorbeeld gestimuleerd worden door interesse te tonen in de leerlingen. Tenslotte is het gevoel bekwaam te zijn van belang, oftewel het gevoel van competentie. Competentie kan beïnvloed worden door bijvoorbeeld uitdagende maar haalbare doelen te stellen en op groei gerichte feedback te geven. Wanneer alle drie de behoeften worden vervuld, zal de motivatie gunstig worden beïnvloed, zo wijst onderzoek uit (Niemi & Ryan, 2009).

De basisbehoeften kunnen ook op een negatieve wijze beïnvloed worden. Er wordt dan gesproken van behoefte-frustratie (Vansteenkiste & Ryan, 2013). Voorbeelden daarvan zijn dwang uitoefenen (frustratie van autonomie), leerlingen voor gek zetten voor de klas (frustratie van verbondenheid), of hen het gevoel geven dat ze 'er niks van kunnen' (frustratie van competentie). Deze uitingen van een 'controlerende' lesgeefstijl hangen samen met minder gunstige vormen van motivatie (minder bepaald door de persoon zelf; zoals interne en externe druk en geen intentie tot deelname; Haerens et al., 2015).

De effecten van cijfers geven

In het huidige onderzoek wilden we antwoord geven op de volgende twee onderzoeksvragen.

Onderzoeksvraag 1. Hebben leerlingen verschillende motieven om deel te nemen aan de gymles, wanneer ze wel of geen cijfer krijgen?
Onderzoeksvraag 2. Kan de relatie tussen het krijgen van een cijfer en motivatie verklaard worden door behoeftebevrediging en behoeftefrustratie?

Een groep van 409 leerlingen uit het voortgezet onderwijs werd door middel van vragenlijsten bevraagd. Dit gebeurde tijdens twee lessen LO die gegeven werden door hun eigen docent. De eerste keer werden leerlingen bevraagd tijdens een reguliere les, de tweede keer tijdens een beoordelingsles. Docenten beoordeelden de leerlingen zoals ze gewend

waren. Bij alle klassen was dit een cijfer voor motorische vaardigheid, of een cijfer voor motorische vaardigheid, verweven met inzet. De cijfers die gegeven werden, waren allemaal een 'eindoordeel' ter afsluiting van een lessenreeks. Het onderzoek werd uitgevoerd door onderzoekers van Universiteit Gent, Universiteit Utrecht en Fontys Sporthogeschool.

De onderzoeksresultaten (**onderzoeksvraag 1**) toonden aan dat leerlingen minder plezier en persoonlijk belang ervoeren tijdens een les waarin een cijfer werd gegeven, vergeleken met een les waarin geen cijfer gegeven werd. Tijdens de les waarin een cijfer gegeven werd, ervoeren leerlingen meer externe druk en wilden ze vaker niet deelnemen aan de les (zie Tabel 1).

Voor **onderzoeksvraag 2** werd bekeken of de relatie tussen cijfers en motivatie verklaard kon worden door behoeftebevrediging en behoeftefrustratie. De resultaten toonden aan dat bijvoorbeeld opdrachten die minder goed pasten bij het niveau van de leerling (minder behoeftebevrediging), een verklaring gaven voor het ervaren van minder plezier. En bijvoorbeeld het onder dwang uitvoeren van een bepaalde opdracht (behoeftefrustratie), gaf een verklaring voor het ervaren van meer plezier. Figuur 1 en 2 geven de relatie tussen cijfers geven en de verschillende uitkomstmaten weer.

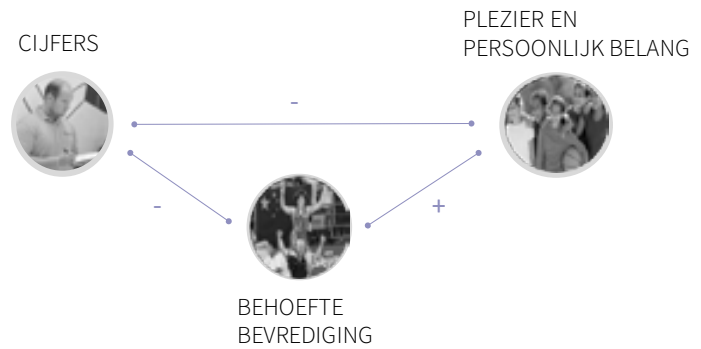

Fig 1. Grafische weergave resultaten onderzoeksvraag 2 met betrekking tot behoeftebevrediging.

Uitleg: Het geven van cijfers hangt negatief samen met het ervaren van plezier en persoonlijk belang tijdens de les. Oftewel, in een les waarin leerlingen een cijfer krijgen, ervaren ze minder plezier en persoonlijk belang. Dit resultaat is deels te verklaren doordat leerlingen minder bevrediging van autonomie, verbondenheid en competentie ervaren, als ze een cijfer krijgen.

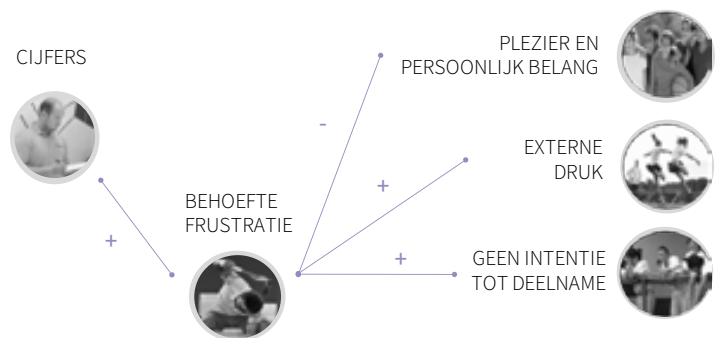

Fig 2. Grafische weergave resultaten onderzoeksvraag 2 met betrekking tot behoeftefrustratie.

Uitleg: Het geven van cijfers hangt positief samen met het ervaren van druk en vaker niet willen deelnemen tijdens de les (onderzoeksvraag 1). Oftewel, in een les waarin leerlingen een cijfer krijgen, ervaren ze minder plezier en persoonlijk belang. Dit resultaat is geheel te verklaren doordat leerlingen meer frustratie van autonomie, verbondenheid en competentie ervaren, in een les waarin ze een cijfer krijgen. Dit leidt tot het ervaren van minder plezier en persoonlijk belang tijdens de les. Ook leidt dit tot meer gevoelens van externe druk en een toename van de intentie om niet deel te nemen aan de les.

Tabel 1. Overzicht van resultaten onderzoeksvraag 1

Ervaring leerling	Les met cijfer	Les zonder cijfer
Plezier/ interesse	minder	meer
Persoonlijk belang	minder	meer
Externe druk	meer	minder
Geen deelname	meer	minder

Een cijfer: eindoordeel versus leren

De cijfers die in het onderzoek gegeven werden, waren allemaal een eindoordeel ter afsluiting van een lessenreeks. Bij LO herhaalt deze manier van beoordelen zich vaak iedere drie tot vier weken. Deze manier van cijfers geven, zo blijkt uit ons onderzoek, kan een negatieve invloed hebben op de motivatie om actief deel te nemen in de les.

Via deze manier van beoordelen leren leerlingen alleen maar of ze iets goed of minder goed gedaan hebben. Het helpt ze niet te begrijpen hoe ze zichzelf kunnen verbeteren. Bij een meer formatieve wijze van beoordelen bij LO, gericht op het leren van de leerling, zijn deze effecten er mogelijk niet.

In oktober en november 2017 is daarom een experimenteel onderzoek uitgevoerd in het voortgezet onderwijs in de les LO. Met dit onderzoek wordt bekeken of evaluatie die gericht is op groei van de leerling, juist positieve effecten op de motivatie van de leerlingen heeft. Het geven van criteria en feedback aan leerlingen, op een manier die de basisbehoeften ondersteunt, staat daarbij centraal. Ook dit onderzoek zal uitgevoerd worden in een samenwerking tussen Universiteit Utrecht, Universiteit Gent en Fontys Sporthogeschool. ■

Referenties

- Borghouts, L., Slingerland, M., & Haerens, L. (2016). Assessment quality and practices in secondary PE in the Netherlands. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 1–17. <http://doi.org/10.1080/17408989.2016.1241226>
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the Self-Determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227–268. http://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01
- Haerens, L., Aelterman, N., Vansteenkiste, M., Soenens, B., & Van Petegem, S. (2015). Do perceived autonomy-sup-

portive and controlling teaching relate to physical education students’ motivational experiences through unique pathways?

Distinguishing between the bright and dark side of motivation. *Psychology of Sport and Exercise*, 16, 26–36. <http://doi.org/10.1016/j.psychsport.2014.08.013>

- Krijgsman, C., Vansteenkiste, M., van Tartwijk, J., Maes, J., Borghouts, L., Cardon, G., ... Haerens, L. (2017). Performance grading and motivational functioning and fear in physical education: A self-determination theory perspective. *Learning and Individual Differences*, 55(C), 202–211. <http://doi.org/10.1016/j.lindif.2017.03.017>
- Niemiec, C. P., & Ryan, R. M. (2009). Autonomy, competence, and relatedness in the classroom: Applying self-determination theory to educational practice. *Theory and Research in Education*, 7(2), 133–144. <http://doi.org/10.1177/1477878509104318>
- Vansteenkiste, M., & Ryan, R. M. (2013). On psychological growth and vulnerability: Basic psychological need satisfaction and need frustration as a unifying principle. *Journal of Psychotherapy Integration*, 23(3), 263–280. <http://doi.org/http://dx.doi.org/10.1037/a0032359>

Dit artikel is een Nederlandse vertaling van het wetenschappelijke artikel ‘Performance grading and motivational functioning and fear in physical education: A self-determination theory perspective’ (Krijgsman et al., 2017). Gratis te downloaden via <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2017.03.017>.

Wil je meer weten over dit onderwerp of wil je meer weten over vervolgonderzoek? Stuur een mail aan Christa Krijgsman, onderzoeksleider en gymdocent: c.a.krijgsman@uu.nl.